

EEN LANDSCHAP IN VERANDERING

GEBIEDSONTWIKKELING

GRENSPARK KEMPEN~BROEK & DRIELANDENPARK

JAARVERSLAG 2011

Inhoud

Vier keer sneller en twee maal goedkoper	3	Drielandenpark	19
GrensPark Kempen~Broek	5	Een zonovergoten start	21
Grondzaken	7	Waterbeheer	23
Moerasherstel	9	Inrichting en beheer	25
Natuurlijke begrazing	11	Natuur is van iedereen	27
Bewoners en lokale bestuurders betrekken bij omgeving en project	13	Financiën	29
Bescherming van vele soorten	15	Projectgebied	31

Vier keer sneller en twee maal goedkoper

Via een baanbrekende wijze van gebiedsontwikkeling zijn in nog geen twee jaar tijd vele honderden hectares grond van eigenaar gewisseld in het midden en zuiden van Limburg. Met als doel versnelde EHS-ontwikkeling in samenhang met agrarische structuurversterking.

Toveren? Neen. De sleutelwoorden in deze werkwijze zijn 'een grondbank', 'korte en strakke beslislijnen', 'vrijwillige kavelruil' en 'investeren in samenwerking'.

In oktober 2010 ging het consortium AHV, gevormd door ARK Natuurontwikkeling, Habitura en Rentmeesterskantoor van Soest, van start. Deze samenwerking tussen een groene organisatie en twee commerciële partijen leidt in Limburg tot gebiedsontwikkeling die vier keer sneller en twee maal goedkoper lijkt uit te pakken dan de klassieke landinrichting.

Gebiedsontwikkeling- Vier halen één betalen

Samen met de provincie Limburg heeft het consortium AHV de handschoen opgepakt om aantrekkelijke natuur te realiseren. Maar niet alleen de natuur, ook recreatie, landbouw en waterbeheer profiteren van de maatregelen.

Boeren krijgen betere of beter gelegen percelen. Het koppelen van natuurgebieden maakt interessante lange afstandswandel- en fietsroutes mogelijk. En iedereen heeft belang bij het vasthouden van schoon regen en bronwater in natuurgebieden. Zo staat het herstel van waardevolle natuur aan de basis van een complete gebiedsontwikkeling.

Grenspark Kempen~Broek en Drielandenpark

Momenteel is consortium AHV actief in twee grensoverschrijdende gebieden. Allereerst midden in het Drielandenpark, in de gemeenten Vaals en Gulpen-Wittem. Sinds 2010 is ARK ook partner in het Interregproject 'Habitat Euregio' waarin 13 natuur- en landschapsorganisaties uit Nederland, Duitsland en België samenwerken om de groene infrastructuur te versterken en te vervlechten met de moderne maatschappij. Het tweede gebied is de noordelijker gelegen, grensoverschrijdende klimaatbuffer 'GrensPark Kempen~Broek' in de gemeenten Weert, Bocholt, Kinrooi, Nederweert en Cranendonck.

Dit jaarverslag vertelt over de eerste resultaten van de gebiedsontwikkeling in deze twee Limburgse gebieden.

Uiteraard bent u van harte welkom om in de terreinen zelf de ontwikkelingen te bekijken. Mede dankzij de door AHV ter hand genomen soortenbeschermingsplannen, is een veldbezoek beslist de moeite waard.

Wouter Helmer
Directeur ARK Natuurontwikkeling

genom 10

GrensPark Kempen~Broek

De ontwikkeling van een weergaloos moerasengebied

Visie 2020

Een vrij toegankelijk natuurgebied dat zijn weerga in België en Nederland niet kent. Met een ongekende rijkdom aan planten en dieren: van bever tot boomkikker, van otter tot ooivaar, van wespensdief tot weerschijnvlinder en van zwarte stern tot zonne-dauw. Een aaneengesloten natuurgebied met een natuurlijk watersysteem op zwakgolvend dekzand. Op de lage delen zijn oude, verdroogde vennen hersteld tot moerasgebied, met open water en rietlanden fungerend als natuurlijke spons. In de winter wordt hier veel regenwater vastgehouden waardoor de benedenstrooms wonende Belgische en Nederlandse Limburgers en Brabanders beschermd worden tegen natte voeten. In de zomer geven de natte natuurgebieden water af aan de omringende landbouwgebieden waardoor droogteschade wordt beperkt. Op de hogere delen wisselen 'wandelande' eiken-berkenbossen af met open heidevegetatie en schrale graslanden. De beken worden begeleid door elzenbroekbos afgewisseld met bloemrijke graslanden en zeggevegetaties. In 2020 zijn er weer zwervende wolven, die vanuit Duitsland over de landsgrens komen, ze vinden rust en voedsel in het Kempen~Broek. Gevarieerde bosranden ontstaan door grote kudde rondtrekkende runderen, herten en andere grazers. De grote beleefbaarheid trekt tienduizenden recreanten die genieten van de natuur en bijdragen aan de lokale economie. Dit alles komt binnen handbereik door de samenwerking tussen natuur- en landschapsorganisaties, agrariërs, waterschappen, gemeenten en provincies in de grensregio waar Noord-Brabant en de beide Limburgen elkaar ontmoeten.

Doelstellingen

Kempen~Broek - Provincie Limburg (pMJP) 2010-2016

- Landbouw
 - 150 hectare ruimtelijke structuur van de grondgebonden landbouw versterken
- Leefbaarheid
 - 2 projecten die de lokale identiteit en lokale economie versterken*
- Natuur
 - 250 hectare aankopen, inrichten en beheren binnen de Ecologische Hoofdstructuur
 - Aanleg van 10 kleine faunavoorzieningen
 - 2 soortenbeschermingsplannen
 - Het oplossen van 2 hydrologische knelpunten
 - Realisatie van 1 project mensgerichte natuur
 - *2 leefgebieden beschermde soorten*
 - *Natuureducatie*
- Water
 - 25 hectare ingerichte extra waterberging
 - 25 hectare ingericht natuurlijk inundatiegebied
 - 100% anti-verdrogingsmaatregelen in de Top-gebieden/ EHS, inclusief verplaatsing kleine onttrekkingspunten binnen Top-gebieden
 - Herstel van 5 geëutrofiëerde vennen
 - 2 kilometer beekherstel
- Landschap en cultuurhistorie
 - 2 projecten actief betrekken van bewoners
 - 5 kilometer aanleg landschapselementen
 - 1 kilometer recreatief medegebruik en verbetering toegankelijkheid landschap
 - 15 hectare duurzame woningbouw in het kader van rood voor groen, groen voor rood en rood voor rood
- Recreatie en Toerisme
 - *2 recreatieve routes*
 - *10 product-markt combinaties met recreatie- en toerismesector*
- Voorlichting en communicatie
 - *Voorlichting en communicatie van genoemde projecten*
 - *1 grensoverschrijdend project*
 - *3 jaargangen natuurfestival Festa Natura*

(Cursief: doelstellingen die naast het Kempen~Broek gerealiseerd kunnen worden in geheel Limburg)

Grondzaken

Vrijwillige kavelruil

Doel

Versnelde EHS-ontwikkeling in samenhang met agrarische structuurversterking

In het Kempen~Broek liggen natuurgebieden en landbouwgebieden vaak dicht tegen elkaar. Dit is onhandig omdat natuur hier baat heeft bij hoge grondwaterstanden en landbouw graag droge voeten houdt. Door landbouwenclaves in de lager gelegen natuurgebieden uit te ruilen, kan iedereen aan zijn trekken komen. Gelukkig is er in het Kempen~Broek voldoende goede ruilgrond hogerop beschikbaar, van de overheid of van collega's die er mee ophouden. De snelle vrijwillige kavelruil (binnen een termijn waar een ondernemer mee kan ondernemen) zorgt zo voor een betere verkaveling van de landbouwgronden én voor aantrekkelijke, natte natuur. De prestatie afspraak vanuit het pMJP is dat in 2016 in totaal 250ha EHS aangekocht, ingericht en beheerd wordt en 150ha grondgebonden landbouwgrond op de juiste plek ligt.

Gerealiseerd

- Kavelruil 1: Op 4 februari 2011 wisselde 84 hectare van eigenaar in de omgeving van het Wijffelterbroek en de Stramprooierheide onder toezien van toenmalig gedeputeerde Ger Driessen. Hij zegde meteen € 5 miljoen toe voor de voortzetting van het project. 50% van de grond is bestemd voor ontwikkeling van de EHS en 50% voor landbouwstructuurversterking.
- Kavelruil 2: In december 2011 wisselde binnen drie kwart jaar in totaal 250 hectare grond van eigenaar (maar liefst 231 percelen van 30 verschillende eigenaars). Wederom 50% ten behoeve van de EHS-gebieden. De andere 50% kwam terecht bij agrariërs.
- Voorbereiding Natuurbrug over de A2. In november 2011 is Prorail begonnen met de aanleg van een ecoduct over de A2. Deze oversteekplaats bij het Weerterbos vormt een belangrijke schakel in de EHS en verbindt het Kempen~Broek met het Leenderbos, Nationaal Park de Groote Peel en Nationaal Park Hoge Kempen.
- Symposium "Vier maal sneller, twee keer goedkoper". Op 9 december 2011 en nogmaals op 20 januari 2012, heeft een veldsymposium over de specifieke aanpak van de gebiedsontwikkeling in Limburg plaatsgevonden. Geïnteresseerden uit alle delen van het land waren aanwezig. Deelnemers uit Noord-Brabant, Noord-Holland, de Gelderse Vallei en Drenthe volgden met grote belangstelling de gepresenteerde aanpak.
- In het nieuws: 1ste kavelruil: - natuurprogramma van L1 radio, interview Ger van den Oetelaar projectleider ARK en Hans Bovend'eerd van de LLTB Weerterland. - Over onze methodiek in Limburg een 2 uur durende live uitzending van L1 radio, Balkon van Limburg. - Krantenbericht 07-02-2011 Limburger - Puzzelen met stukjes grond. 2de kavelruil: radioprogramma Vroege Vogels van de VARA over de methodiek in Limburg. Artikel in het Vakblad Bos, Natuur en Landschap naar aanleiding van het veldsymposium.
- De Grontmij stelde in opdracht van AHV het rapport: Natuur in Weert, Visie van consortium AHV op het ontwikkelen van natuur in de gemeente Weert.

Ambitie 2012

- In het voorjaar van 2012 is in samenwerking met Natuurmonumenten van de multimetalen onderneming Nyrstar te Budel, een aanzienlijk terrein (Loozerheide, bijna 100 hectare) verworven als natuurgebied.
- Een 3de kavelruil. Ook in 2012 ligt de nadruk op sleutelhectares om de robuuste eenheden en daarbij behorend waterbeheer mogelijk te maken.

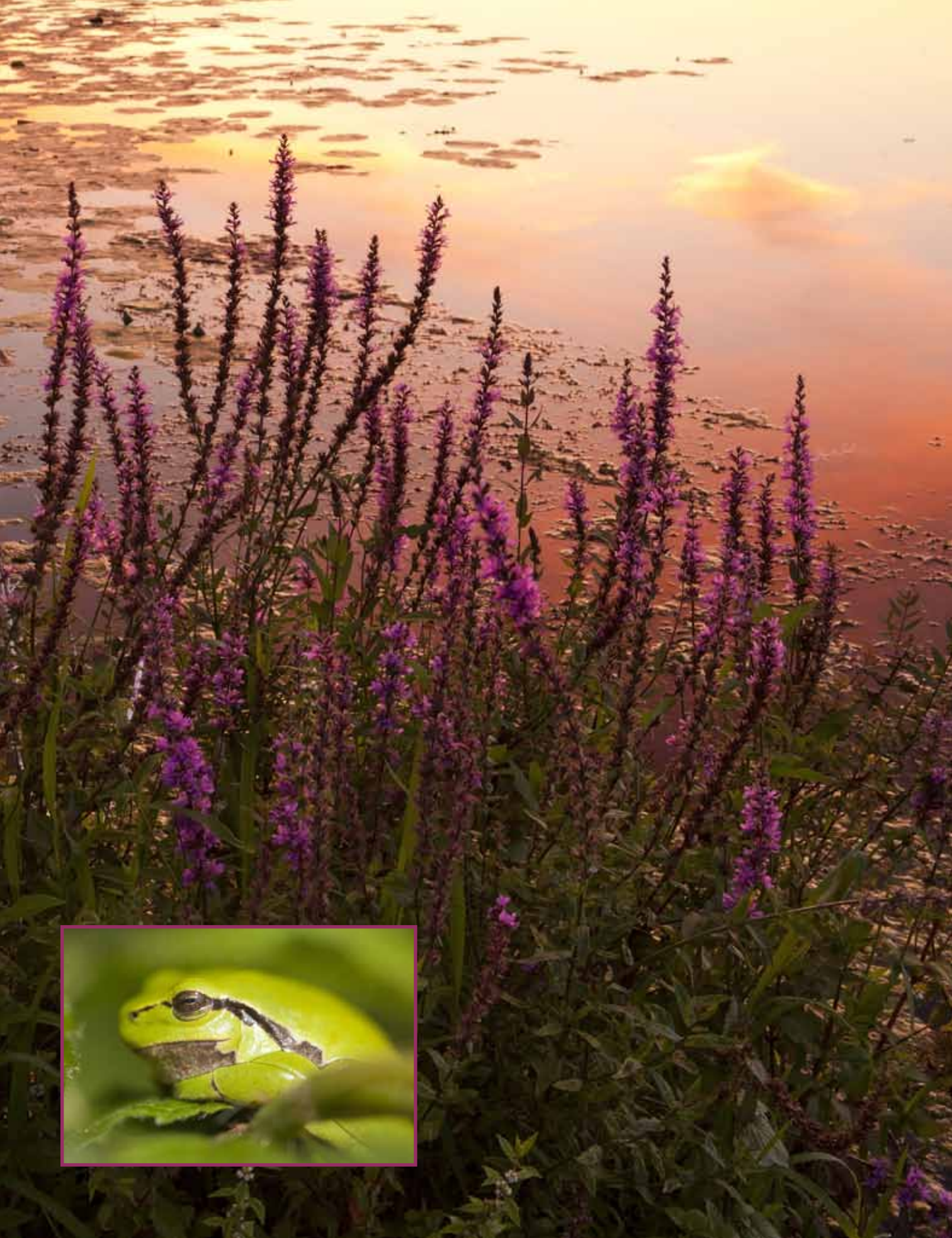
Samen

Consortium AHV, Provincie Limburg, Limburgse Land- en Tuinbouwbond, Dienst Landelijk Gebied, Waterschap Peel & Maasvallei, Natuurmonumenten, Prorail, Klankbordgroep Stramproy-Altweerterheide, Regionaal Landschap Kempen en Maasland.

Inzoomen

"Het spreekt me aan dat in deze kavelruil op het eerste gezicht uiteenlopende partijen met verschillende doelen, toch samen naar win-win zoeken voor iedereen. Samen streven naar een landschappelijk nog mooier Kempen~Broek. Wij willen een bestaanszeker en levensvatbaar bedrijf hebben en houden. Waarbij we niet alles bij het oude willen houden, maar juist dynamisch meebewegen bij wat een nieuwe tijd van ons en ons bedrijf vraagt."

Agrariër Wiel Smeets, deelnemer kavelruil

Moerasherstel

Speerpunt van het Kempen~Broek

Doel

Volledig herstel van het watersysteem met bijbehorende natuurlijke rijkdom

Moerasherstel is een van de speerpunten van het Kempen~Broek. Al meer dan twintig jaar werken natuur- en waterbeherende organisaties aan herstel van beken, vennen, ondiepe moerassen en (doorstroom)moeras. Samen met de provincie Limburg en het Waterschap Peel & Maasvallei werken we aan het bereiken van het Nieuw Limburgs Peil. De maatregelen van AHV richten zich aan Nederlandse zijde op de prioritaire gebieden verdrogingsbestrijding: Kruispeel, Areven en Wijffelterbroek. Het herstel begint met de aankoop van ontwaterde landbouwgronden, waarna inrichtingsmaatregelen kunnen worden getroffen ten behoeve van vernatting en waterberging. Het doel is om eind 2016 25 hectare grond te hebben ingericht als overstromingsgebied waarin 0,5-1 à 2 miljoen m3 water langer wordt vastgehouden. Naast het waterbergingsgebied worden in de bossen en natuurterreinen anti-verdrogingsmaatregelen genomen en vijf vennen hersteld. Waar mogelijk wordt het natuurlijk karakter van beken in het projectgebied hersteld.

Gerealiseerd

- Afgraven: In de terreinen Abeek, de Lieëg Heij en het Stramprooierbroek zijn grote, ondiepe laagtes aangelegd. Met als resultaat: directe vernatting van de percelen.
- Hydrologisch onderzoek: In samenspraak met Natuurmonumenten en het Agentschap voor Natuur en Bos heeft Bureau Bell Hullenaar een grensoverschrijdend hydrologisch onderzoek uitgevoerd aan het gebied Kettingdijk-Wijffelterbroek-Smeethof. Naast genoemde partijen volgde een brede begeleidingsgroep met Natuurpunt Limburg, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek en het Waterschap Peel en Maasvallei, het onderzoek. De resultaten van het onderzoek leidden tot een gezamenlijke aanpak van de verdrogingsbestrijding. Gezocht wordt naar de meest prioritaire percelen om vernatting te realiseren rondom de Laurabossen, het Wijffelterbroek en Kettingdijk. In het Areven werd een eerste stap gemaakt naar vernatting met de uitruil en aankoop van enkele kleinere perceeltjes bos.
- Boomkikkerexcursies: mei 2011, toen de boomkikkers actief waren, werden in het Belgische Hasselterbroek twee boomkikkerexcursies gegeven. Ook verscheen een boomkikkerfolder en stond een Kempen~Broek nieuwsbrief in het teken van deze groene kwaker.

Ambitie 2012

- In 2012 worden samen met Gemeente Weert, Ministerie van Defensie en Natuurmonumenten anti-verdrogingsmaatregelen voorbereid.
- Verhogen van het peil in de Raam en verlagen van het maaiveld van omliggende percelen. Doordat de aanliggende landbouwgronden naar natuur worden omgevormd, kunnen we een hydrologisch knelpunt voor het Wijffelterbroek en omgeving oplossen.

Samen

Consortium AHV, Gemeente Weert, Ministerie van Defensie, Provincie Limburg, Waterschap Peel & Maasvallei, Natuurmonumenten, Ecologisch Adviesbureau Kurstjens, Stichting het Limburgs Landschap, Limburgs Landschap vzw, Regionaal Landschap Kempen en Maasland, Natuurpunt Limburg, Instituut voor Natuur en Bosonderzoek, Ministerie van I&M, Agentschap voor Natuur en Bos.

Inzoomen

Boomkikker - Exotisch groen in Limburgse moerassen

De boomkikker was vrijwel uitgestorven in deze regio. Het felgroene kikkertje heeft ondiepe, visvrije plassen nodig om zich voort te planten. Veel van de oorspronkelijke kwelgevoede moerassen zijn verdroogd door intensieve ontwatering. Door het afplaggen van de humeuze bovenlaag in de terreinen Abeek, de Lieëg Heij en het Stramprooierbroek zijn op grote schaal voortplantingswateren ontstaan. Herstel van overstromingsvlaktes en vasthouden van regenwater levert minder wateroverlast voor de regio op, naast geschikt voortplantingswater voor de boomkikker's. Zomers, als de plassen droogvallen, houdt hij zich op in de struweelrijke overgangen tussen bos en open gebied. Natuurlijke begrazing zorgt voor dit soort gevarieerde bosranden. Aangezien aan deze voorwaarden steeds beter voldaan wordt, door inspanningen van Natuurpunt in de Itterbeekvallei en Limburgs Landschap vzw in het Stramprooierbroek, horen we sinds 2009 weer roepende mannetjes rond het Stramprooierbroek. Hun aantal breidt gestaag uit.

Natuurlijke begrazing

Ruimte voor Natuurlijke processen

Doel

Afwisselend landschap met gevarieerde overgangen

Natuurlijke, begraasde landschappen hebben vrijwel overal het veld moeten ruimen voor een versnipperde lappendeken van weilanden, akkers en productiebossen. Naast het aaneenschakelen van natuurgebieden in het Kempen~Broek door middel van de hiervoor op pagina 7 beschreven kavelruil, is de terugkeer van grote grazers overal een belangrijke sleutel in de ontwikkeling van een compleet ecosysteem. Gevarieerde, natuurlijke overgangen met struweel en bloemenruigten, ontstaan door natuurlijke begrazing van herten, reeën, paarden en runderen in een landschap zonder prikkeldraad. De gronden die ARK binnen de ecologische hoofdstructuur verwerft, worden daarom zo snel als mogelijk door runderen begraasd. En wel heel bijzondere: oerrunderen. Stichting Taurus en ARK maken zich sterk voor het terugfokken van de zogeheten TaurOs. Het in 1627 uitgestorven oerrund keert hiermee terug in Europa. In 2015 moet er een kudde van 100 TaurOssen lopen in het Kempen~Broek.

Gerealiseerd

- Terugkeer TaurOssen: In totaal zijn vijf verschillende gebieden in gebruik, samen 71 ha en 30 dieren
- Op tal van terreinen werden samen met lokale vrijwilligers oude tussenrasters weggehaald en de buitenrasters vernieuwd. Zo ontstaan grote begraasde terreinen. In sommige gevallen wordt om de struweelontwikkeling te handhaven nog even gewacht om ook die delen van raster te ontdoen. Inmiddels is ruim 7 kilometer aan oud raster opgeruimd.
- Toezichhouders: FREE Nature houdt toezicht op de dieren. Beheerder Jos Cornelissen is hiervoor wekelijks in het gebied om gezondheid en gedrag van de dieren in de gaten te houden. Daarnaast zijn er enkele lokale vrijwilligers actief: Tjeu & Jacqueline Jacobs, Theo van de Heijden en Mat Verhagen.
- Verschillende nieuwsbrieven en persberichten besteedden aandacht aan het TaurOs project. Daarnaast werd in samenwerking met Natuurmonumenten en Taurus een bewonersavond georganiseerd die door 144 personen bezocht werd. Tot slot werd voor bewoners en betrokkenen een excursie naar de dieren georganiseerd, met uitleg over de bijdrage die zij leveren aan het landschap.

Ambitie 2012

- Uitbreiding van het begrazingsgebied. Door samenwerking met het Vlaamse Limburgs Landschap vzw kunnen we het begrazingsgebied uitbreiden naar België. Op termijn is de ambitie om de terreinen rondom de Smeetshof en de Laurabossen te begrazen. En in samenwerking met Natuurmonumenten werken we aan vergroting van het natuurareaal en een groot begraasd gebied rondom de Kettingdijk.
- Door de samenwerking met Natuurmonumenten in het gebied rond de Budelse zinkfabriek Nyrstar, nemen we op korte termijn een groot gebied van ruim 150 ha in beheer. Het is de ambitie om in dit terrein ook paarden (koniks of Exmoorpony's) in te zetten als grazers.

Samen

Stichting Taurus, FREE Nature, ARK, lokale toezichthouders, Klankbordgroep Stramproy-Altweeterheide, Natuurmonumenten, Limburgs Landschap vzw

Inzoomen

De terugkeer van het oerrund - TaurOs

In het Kempen~Broek zijn in de zomer van 2011 de eerste stamouders van de nieuwe TaurOs losgelaten. Het betreft verschillende runderen van de rassen heckrund, sayaguesa, tudanca, maremmana en podolica. Alle dieren maken deel uit van een programma van Stichting Taurus en ARK om het wilde oerrund TaurOs terug te fokken. In de losgelaten huisveerassen leven immers genen van de oeros voort. De eerste voorzichtige analyses van archeologische vondsten – botfragmenten van de oeros – laten zien dat met name in de primitievere Spaanse en Italiaanse runderen nog belangrijke eigenschappen voorhanden zijn.

Bewoners en lokale bestuurders betrekken bij omgeving en project

Doel

Bevorderen van de leefbaarheid in het veranderende landschap

Bewoners maken deel uit van het landschap waarin ze leven. Op indirecte manier ondersteunt de gebiedsontwikkeling de lokale identiteit, de lokale economie en hiermee de leefbaarheid van het gebied. We vinden het belangrijk dat het veranderende landschap gedragen wordt door de bewoners en nodigen iedereen van harte uit mee te denken en mee te werken. Deze manier van gebiedsontwikkeling verbindt natuur, waterbeheer, recreatie en toerisme, maar slaat ook een brug naar de lokale bevolking in excursies, lezingen en een avontuurlijk veldlesprogramma voor scholen.

Gerealiseerd

- Klankbordgroep Stramproy-Altweeterheide: In het Kempen~Broek komen zeer betrokken buurtbewoners, dorpsraad Stramproy en dorpsraad Weeterheide één keer in de twee maanden bij elkaar.
- Speuren in het Kempen~Broek. De Provincie Limburg stelde € 30.000,- beschikbaar voor een onderwijsproject over klimaatadaptatie. In het Wijffelterbroek konden 25 basisschoolklassen het veld in.
- Algemene informatieavond opkomst 70 personen, veldexcursie in het gebied 40 personen.
- Festa Natura, grensoverschrijdend natuurfestival. Natuurorganisaties uit Belgisch en Nederlands Limburg organiseerden een goed bezocht buitenprogramma met o.a. workshops, kinderactiviteiten en een informatiemarkt.
- Planten Nu! 33 deelnemers deden mee aan dit project voor verbetering van boerenerven en erfbeplanting. Partner: IKL Limburg
- Welkomstbordjes. Bij een aantal percelen is een welkomstbordje geplaatst met de lokale naam en informatie over het project.
- Samenwerking met Limousin Regional (LR) in een inmiddels gehonoreerd project voor de Brabantse en Limburgse afdeling van de Koninklijke Nederlandsche Heide­maatschappij.
- Gemeenteraadsexcursie. In november bezochten tien gemeenteraadsleden van Weert het gebied om over de geplande werkzaamheden te horen.
- Natuurwerkdag. Op 5 november werkten buurtbewoners tijdens de landelijke natuurwerkdag aan vergroting van de leefomgeving van de nachtzwaluw in de Laurabossen.
- Vanaf april 2011 zijn minimaal maandelijks een nieuwsbrief en een persbericht verschenen over projectactiviteiten.
- Met onder andere LLTB-Roermond en PTC+ Horst is overleg gevoerd om via een "Masterclass Natuurbeheer" agrariërs op te leiden tot natuurbeheerders.

Ambitie 2012

- Entente Florale heeft Gemeente Weert genomineerd voor de titel 'Groenste Stad 2012'. ARK werkt graag mee aan het binnenhalen van de titel.
- Samenwerking met Groen+, een Limburgse Agrarische Natuurvereniging.
- Continueren van het informeren en betrekken van bewoners via allerlei wegen
- Op verzoek van de Heemkundevereniging Stramproy zal in samenwerking met IKL en het werkvoorzieningsbedrijf De Risse, op een aantal hekwerken de lokale gebiedsnaam verschijnen.
- In samenwerking met Heemkundevereniging Stramproy wordt een boek over oral history en de verandering in het landschap opgesteld.

Samen

IKL Limburg, de Risse groep, LLTB, Natuurmonumenten, Klankbordgroep Kempen~Broek, Heemkundevereniging Stramproy, Limburgs Landschap vzw, gemeente Weert, Grontmij, Regionaal landschap Kempen en Maasland, Agentschap voor natuur en bos, Stichting het Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer, Brabantse en Limburgse afdeling van de Koninklijke Nederlandsche Heide­maatschappij.

Bescherming van vele soorten

Van raaf tot otter

Inzoomen

Warm welkom otter in Limburg

De otter is bezig met een heuse comeback. Na herintroductie in 2002 in de provincies Overijssel en Friesland en later in Gelderland, wordt ook in Limburg hard gewerkt aan zijn terugkeer langs rivieren in onder andere het Kempen~Broek. Met tunnels, looprichels onder bruggen en duikers, en begeleidende rasters op water-weg-kruisingen, kunnen veel otter-verkeersslachtoffers worden voorkomen. Het verkeer vormt doodsoorzaak nummer één. In Limburg wordt flink uitgedapt met ontsnipperingsmaatregelen en ottervoorlichting. Zo zijn afgelopen jaar in samenwerking met waterschappen beekherstelprojecten direct ottervriendelijk gemaakt, is er een folder verschenen over de terugkeer van de otter en is de website www.ottersinrivierenland.nl online gegaan. Daarnaast zijn in het voorjaar van 2011 Limburgse muskusrattenvangers samen met ARK naar de Ardennen afgereisd ter introductie van het otterproject. In 2012 is de ambitie alle maatregelen te nemen en vergunningen te verwerven om in 2013 via een herintroductie de otter een warm welkom te heten in de Limburgse wateren. En misschien hoeven we niet zo lang te wachten. Nabij het dorpje Bocholt, net over de grens in het Belgisch deel van het Kempen~Broek is begin juni namelijk een otter vastgelegd op camera.

Inzoomen

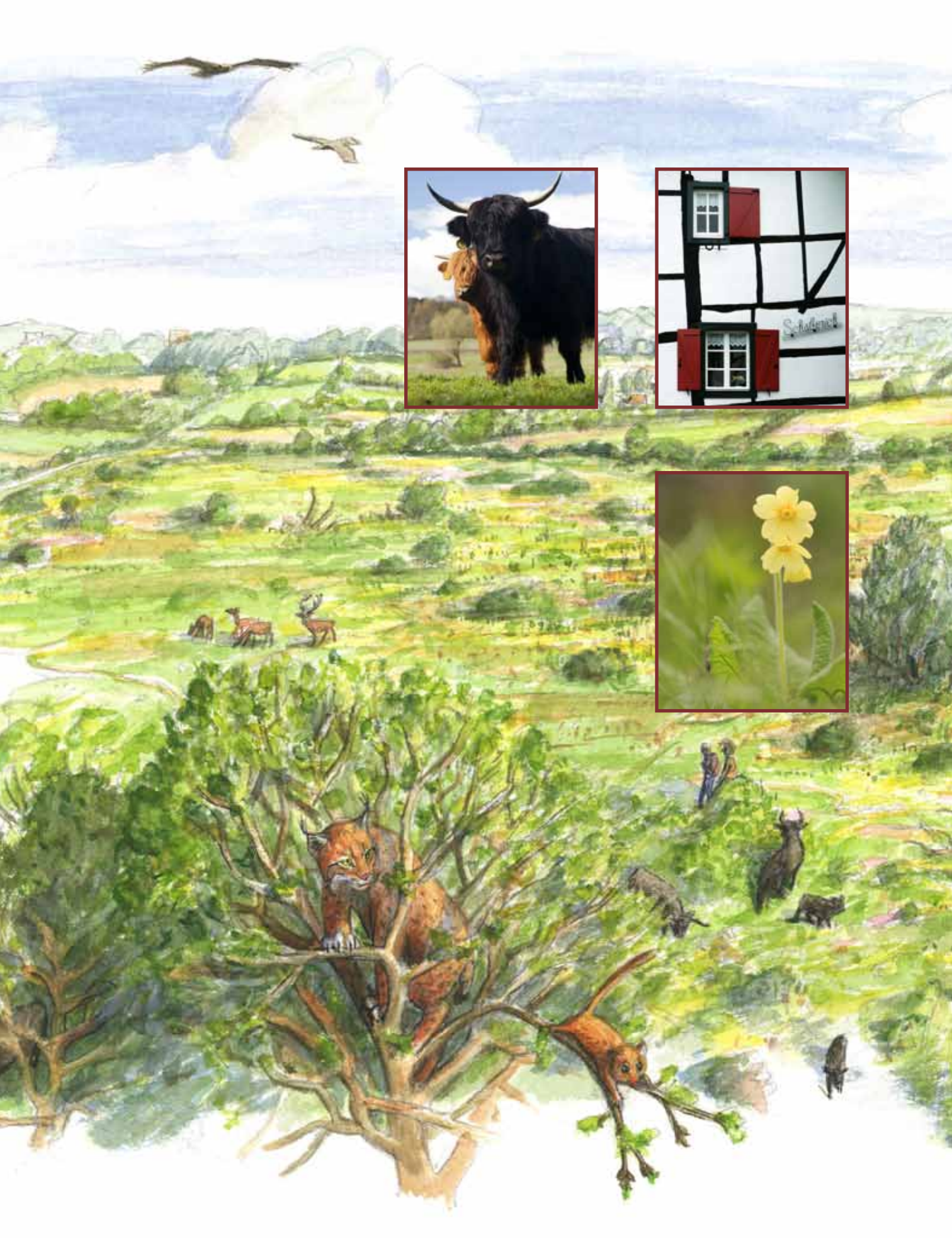
Betrokkenheid vanuit de luie stoel - Dood doet leven

Stramprooierbroek is een van de voorbeeldgebieden voor 'Dood doet leven'. Dit project zet zich in voor de terugkeer van aaseters als raaf en wouw, door in grote natuurgebieden de aanwezigheid van aas een plek te geven. Op drie locaties worden kadavers van bijvoorbeeld reeën (verkeersslachtoffers) en beverratten neergelegd. Bij één locatie is een webcam geplaatst, zodat ook vanuit de luie stoel eenieder zich kan verwonderen over het leger aan aaseters dat zich te goed doet aan een kadaver. In één klap is zo de waardevolle rol van dode dieren in de natuur helder. Ook in terreinen in en bij Nationaal Park De Meinweg is een aaseterproject gestart. Bijzonder is de samenwerking met het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) in het Wijffelterbroek en het Belgische Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) in het Stramprooierbroek. Onderzoek naar de afbraakprocessen van dode reeën in de natuur levert waardevolle informatie op voor forensisch onderzoek op menselijke lichamen.

Drielandenpark

Onbegrensde natuur rond het drielandenpunt

Visie 2020

Een groot aaneengesloten, grensoverschrijdend en opengesteld natuurgebied in het Limburgse Heuvelland. Natuurlijk functionerende bronnen ontspringen in een afwisselend landschap van grote, halfopen bosgebieden en graslanden. De bossen zijn divers van structuur en grootte: voedselarm in de bovenste regionen en rijker op de lager gelegen delen. Door deze afwisselende bosstructuur groeien het Vaalser- en Vijlenerbos uit tot hart van het gebied. Rond de bronnen ontwikkelen zich bijzondere bloemen en planten.

Het reliëf en het afwisselende landschap van het Drielandenpark* brengen een grote natuurlijke rijkdom met zich mee, met als vaste aanwezigen vuursalamander, wilde kat, eikelmuis, hazelmuis, boommarter, rode wouw, zwarte ooievaar, grauwe klauwier en raaf. Buiten de bossen biedt een halfopen landschap van ruigtes, bloemrijke graslanden en vroegere houtwallen ruimte aan sleedoornpage, geelgors, grauwe klauwier, hazelmuis, hazelworm en levendbarende hagedis.

Gevarieerde bosranden ontstaan door begrazing van runderen, paarden, reeën en wisenten. Vanuit Duitsland bezoeken zwervende wolven en lynxen de regio. De spectaculaire natuur en beleefbaarheid van het gebied werken als een magneet op recreanten. Dit alles komt tot stand in het meest zuidoostelijke deel van Zuid Limburg door de samenwerking tussen natuur- en landschapsorganisaties, agrariërs, waterschappen, gemeenten en provincies in deze bijzondere grensregio rond het drielandenpunt.

**Hiermee wordt niet de gehele regio van het Drielandenpark bedoeld maar alleen de gemeenten Vaals en Gulpen-Wittem waarin dit gebiedsontwikkelingsproject actief is.*

Doelstellingen

Drielandenpark - Provincie Limburg (pMJP) 2010-2016

- Landbouw
70 hectare versterken ruimtelijke structuur van de grondbonden landbouw
 - Leefbaarheid
2 projecten die de lokale identiteit en economie versterken*
 - Natuur
 - 115 hectare binnen de Ecologische Hoofdstructuur aanpakken, inrichten en beheren
 - Aanleg van 5 kleine faunavoorzieningen
 - 4 soortenbeschermingsplannen
 - 2 leefgebieden beschermde soorten Zuid-Limburg
 - Natuureducatie
 - Water
 - 100% anti-verdrogingsmaatregelen in de Top-gebieden/EHS inclusief verplaatsing kleine onttrekkingspunten binnen Top-gebieden
 - 1 kilometer beekherstel
 - Landschap en cultuurhistorie
 - 1 project actief betrekken van bewoners
 - 6 informatiepanelen
 - 1 kilometer recreatief medegebruik en verbetering toegankelijkheid van het landschap
 - 10 hectare Duurzame woningbouw in het kader van rood voor groen, groen voor rood en rood voor rood
 - Recreatie en Toerisme
 - 2 recreatieve routes
 - 10 product-markt combinaties met recreatie en toerisme sector
 - Voorlichting en communicatie
 - Voorlichting en communicatie van genoemde projecten
 - 1 grensoverschrijdend project
 - 3 jaargangen natuurfestival Festa Natura
- (Cursief: doelstellingen die naast het Drielandenpark gerealiseerd kunnen worden in geheel Limburg.)*

Een zonovergoten start

De eerste vrijwillige kavelruil

Doel

Ontsnippering en versterking van zowel natuur- als landbouwgebieden

Op 15 juli vond de officiële start plaats van de gebiedsontwikkeling in de gemeenten Vaals en Gulpen-Witterm gelegen in het hart van het Drielandenpark. Een blauwe hemel boven het heuvelland, wonderschone vergezichten, de fanfare van Vaals en het traditionele 'pölke houwen' als openingshandeling, maakten het tot een groot feest. Bij deze gebiedsontwikkeling gaat het er om natuur, landbouw, waterbeheer en recreatie nieuwe impulsen te geven. Gebiedsontwikkeling in de 21ste eeuw betekent werken aan een hernieuwde afstemming van deze functies. Het project wordt ondersteund door de provincie Limburg en met hen is afgesproken dat er eind 2016 115 ha EHS, aangekocht, ingericht en beheerd wordt en 70 ha grondgebonden landbouw op de juiste plek ligt in dit meest zuidoostelijke deel van Limburg.

Gerealiseerd

- In het voorjaar van 2011 zijn de eerste 40 hectare aangekocht. 23 ha hiervan ligt binnen de Ecologische Hoofdstructuur en zal veranderen in een vrij toegankelijk natuurgebied, dat bovendien neerslagwater langer vasthoudt op de hellingen, zodat bodemerosie op de helling en wateroverlast in het dal afnemen. Een ander deel van de gekochte gronden is beschikbaar voor agrariërs in de omgeving.
- Kavelruil 1: Op 15 december vond in het bijzijn van wethouder Julliette Verbeek-Benink van de gemeente Vaals de eerste kavelruil plaats in Wolfhaag. 8 hectare grond wisselde van eigenaar. Hierbij waren 6 grondeigenaren en 16 percelen betrokken. Zowel agrariërs als natuur varen hier wel bij: 50% is bestemd voor nieuw natuur en 50% voor landbouwstructuurversterking. Natuurgrond ligt nu op de beste plaats voor goede verbindingen tussen natuurgebieden. En landbouwgrond ligt op de beste plaats voor optimale agrarische productie.

Ambitie 2012

- Een tweede kavelruil eind 2012 waarin grondgebonden landbouw verplaatst wordt naar locaties waar deze beter past.
- Verbinden van natuurgebieden te Wolfhaag.
- Aankoop of ruil van percelen voor realisatie EHS, en zo mogelijk voor uitbreiding van het hazelmuisleefgebied en de vergroting van het begraasde gebied bij Wolfhaag.
- Verder ontwikkelen en onderhouden van onze contacten in het gebied, waardoor ARK tijdig op de hoogte is van kansen met betrekking tot grondruil of aankoop.

Samen

ARK, provincie Limburg, gemeente Vaals, Limburgse Land- en Tuinbouwbond, Dienst Landelijk Gebied, Habitura, Rentmeesterskantoor Van Soest, Waterschap Roer en Overmaas, Staatsbosbeheer, Stichting het Limburgs Landschap

Inzoomen

"Het was een erg geslaagde opening, waarbij ik de openingsspeech mocht doen. De samenwerking met AHV verloopt tot nu toe zeer voorspoedig. Wij als gemeente Vaals zijn erg blij met deze vorm van gebiedsontwikkeling, waarin landbouw en natuur een nieuwe toekomst krijgen. Vooral nu er spannende tijden aanbreken voor ons buitengebied waarin verstedelijking en krimp een nieuwe uitdaging vormen."

Juliette Verbeek - Benink, Wethouder gemeente Vaals

"Het symposium heeft mij uitermate enthousiast gemaakt. De geboekte resultaten op het gebied van agrarische structuurversterking zijn zeer opvallend. Het is bijzonder hoe AHV er in slaagt de belangen van agrariërs en natuur te verbinden. Doordat private partijen verantwoordelijk zijn voor de uitvoering, zijn de beslissingen kort en verloopt het proces snel en efficiënt. En snel schakelen spreekt boeren aan, als eenmaal de beslissing is gevallen. Ik zou hetzelfde graag in Noord-Holland willen uitvoeren."

Hans Ghijsels deelnemer symposium, LTO Noord

Waterbeheer

Prachtige soortenrijke bronweides

Doel

Kleinschalig herstel van lokale bronsystemen

Midden in het projectgebied, op de hellingen van de Vaalser- en Vijlenerbossen bevinden zich volop bronnen en beekjes die (regen)water afvoeren naar de Geul. Waterbeheer is een van de belangrijkste thema's van deze tijd, mede door de klimaatverandering. De graslanden die aan het Vijlenerbos grenzen zijn zeer waardevol vanwege het bronwater dat hier op verschillende plekken uit de helling treedt. Natte kwelplekken, kleine waterstroompjes en daartussen de welvingen van het grasland staan garant voor een schat aan bloemen en planten. Slanke sleutelbloem, dotterbloem, paarbladig goudveil, trilgraszegge en pinksterbloem zijn enkele van de pareltjes die in het vroege voorjaar bloeien.

Anti-verdrogingsmaatregelen moeten de natuur de ruimte geven op de hellinggraslanden. Dit herstel begint met de aankoop van ontwaterde landbouwgronden waarna inrichtingsmaatregelen worden getroffen voor natuurlijke waterberging bij de bron. Naast het herstel van lokale bronsystemen, streven we er naar het natuurlijk karakter van beken over een lengte van tenminste 1 kilometer te herstellen.

Gerealiseerd

- In de omgeving van het Vijlenerbos is 23 ha grond verworven binnen de EHS. Ondermeer grasland met hellingbronnen. De brongebieden - waarin minuscule waterstroompjes gedeformeerd waren tot afvoergoten (in beton) die het agrarisch gebied moesten droog houden - mogen zich geleidelijk weer ontwikkelen tot kletsnatte bronweides waaruit het water geleidelijk afstroomt.
- In samenwerking met Waterschap Roer en Overmaas wordt water langer vast gehouden op de hellingen en is er meer water beschikbaar in droge tijden. En tijdens natte tijden stroomt het water langzamer weg waardoor de kans op overstromingen in de dalen vermindert.
- Samenwerking met DLG om in de laatste fase van de Herinrichting Mergelland-Oost inrichtingsmaatregelen aan te passen aan de nieuwe gebiedsontwikkeling.

Ambitie 2012

- Uitvoer beekherstelprojecten in samenwerking met Waterschap Roer en Overmaas, waardoor de kwelbeekjes van bron tot monding als een natuurlijk systeem kunnen functioneren. Heel wat beton en drainagesysteem wordt verwijderd.
- Start van anti-verdrogingsmaatregelen in het Geuldal.

Samen

ARK, provincie Limburg, gemeente Vaals, Limburgse Land- en Tuinbouwbond, Dienst Landelijk Gebied, Habitura, Rentmeesterskantoor Van Soest, Waterschap Roer en Overmaas, DLG, Staatsbosbeheer, Stichting het Limburgs Landschap.

Inzoomen

Grauwe klauwier en klapkester in Wolfhaag

In de zomer van 2011 broeden aan de rand van het Vijlenerbos grauwe klauwieren in een van de nieuw verworven terreinen. Er werd een paar met drie vliegvlugge jongen gezien. De ooit algemene vogel is in Nederland zeldzaam geworden, door de intensieve landbouw en het verdwijnen van kleinschalige landschappen met veel grote insecten: stapelvoedsel van de grauwe klauwier. Grauwe klauwieren zijn vogels die het goed doen in begraasde bosranden en bosweides. Herstel van natuur lijkt op diverse plekken in Nederland vruchten af te werpen en de aantallen van deze prachtige vogel groeien langzaam. En dit is pas het begin. In Vaals is nog maar net begonnen met begrazing door wilde runderen. De graslanden verruigen en direct al dit jaar stikte het er van de sprinkhanen. Dat wijst op een mooie toekomst voor de grauwe klauwier, maar ook voor familielid klapkester, die zich hier deze winter liet zien en zijn spoor naliet in de vorm van een op een tak gespietste muis.

Inrichting en beheer

Natuurlijke begrazing

Doel

Afwisselend half open landschap met natuurlijke bosrandontwikkeling

De geleidelijke overgang van bos naar open gebied behoort tot een van de meest soortenrijke biotopen van Nederland. Dergelijke overgangen met ruigte, struweel en inhammen zijn op veel plaatsen in ons land - en helaas ook langs het Vijlenerbos - onvoldoende ontwikkeld. De grenzen zijn recht en scherp en volgen strak het prikkeldraad langs de bosrand. Dit resulteert in overbegrazing aan de ene zijde en geen begrazing aan de andere zijde. Bij de ontwikkeling van struweelrijke bosranden speelt jaar rond begrazing een sleutelrol. Door begrazing van herten, reeën, paarden en runderen in een landschap zonder prikkeldraad ontstaan gevarieerde, natuurlijke bosranden met struweel en bloemrijke ruigten. Hiervan profiteren ondermeer de zeldzame grauwe klauwier en de hazelmuis. Door samenwerking met Staatsbosbeheer, eigenaar van het Vijlenerbos, kan de ecologische rijkdom van de bosranden sterk groeien, niet alleen rond het bos, maar ook door omvorming van het bos zelf. Voor wandelaars die vrij willen struinen in een natuurlijke omgeving vol vogels en vlinders, ontstaat een nog aantrekkelijker landschap.

Gerealiseerd

- Zwarte Hooglanders: Sinds april graast een groep van 20 zwarte Hooglanders aan de randen van het Vijlenerbos, in het gebied Xhonneux (12ha) en op twee verschillende terreinen in Belleflame (respectievelijk 8 en 6,5ha).
- Toezichhouders: Patrick van den Burg (beheerder FREE Nature) en John van Can (lokale agrariër) houden toezicht op de gezondheid en het gedrag van de dieren.
- Rasters verwijderen. Op tal van terreinen werd in totaal 500 meter oud tussenraster weggehaald en buitenraster vernieuwd, zodat grote natuurlijk begraasde terreinen ontstaan.
- Graften: Op de Nationale Natuurwerkdag, 5 november 2011, is samen met een tiental vrijwilligers en het bedrijf Vaessen BV gestart met het herstel van graften in de gemeente Vaals tussen het Kruisbosch en het Groote Bosch. Begin 2012 is 1100 meter graft opnieuw ingeplant met onder andere biologisch geteelde meidoorn, sleedoorn, hazelaar, en appel en zeldzame streek-eigen rozen als bosroos en wigbladige roos.

Ambitie 2012

- Oversteekplaatsen tussen de gebieden voor de Hooglanders, zodat een aaneengesloten natuurgebied voor een grote kudde ontstaat. Samen met gemeente Vaals en in overleg met de plaatselijke menvereniging verkennen we de mogelijkheden.
- Kuddebeheer. Uitbreiding van de kudde parallel aan uitbreiding te begrazen eigendommen. Monitoren van effecten van begrazing op de vegetatie.

Samen

Consortium AHV, gemeente Vaals, Staatsbosbeheer, IKL Limburg, Vaessen BV, FREE Nature, lokale toezichthouders, Zoogdiervereniging, plaatselijke menvereniging.

Inzoomen

Hazelmuis - Aapje van het zuiden

De natuurlijke ontwikkelingen in het Zuid-Limburgse heuvelland leiden tot nieuwe kansen voor de hazelmuis, wanneer de strakke overgang van hellingbos naar agrarisch grasland, plaatsmaakt voor een gordel van natuurlijke graslanden met naar het bos een overgangszone van struiken, braamstruwelen en bloemrijke ruigten. Zulke overgangen zijn dé leefomgeving voor de hazelmuis. Bij een inventarisatie werden bij Vaals hazelmuizen gevonden, maar de populatie is nog kwetsbaar. Om het beestje een zetje in de rug te geven, zijn op verschillende locaties graften hersteld of aangelegd. Samen met de Zoogdiervereniging is een onderzoek gestart om de ontwikkeling van de hazelmuispopulatie in de komende jaren in beeld te brengen. Bij een inventarisatie langs de ARK-natuurgebieden bij Vaals werden al hazelmuizen gevonden. Naast vergroting van potentieel hazelmuisleefgebied, werkt het project aan het ontwikkelen van verbinding zones. Dit wordt gedaan in samenwerking met andere natuurorganisaties, onder andere Staatsbosbeheer, Stichting het Limburgs Landschap en Natuurmonumenten, DLG, Natuurbalans en het Interregproject Habitat Euregio.

Natuur is van iedereen

Volop aandacht voor communicatie

Doel

Verbinden van natuur en lokale bevolking

Deze manier van gebiedsontwikkeling verbindt niet alleen natuur, waterbeheer, recreatie en toerisme, maar ook slaat zij met excursies, lezingen en een avontuurlijk veldlesprogramma voor scholen, een brug tussen natuur en lokale bevolking.

Gerealiseerd

- Nieuwsbrieven. Elk kwartaal verschijnt in de lokale huis-aan-huis-krant, Trompetter/Heuvelland Aktueel een halve pagina projectinformatie, om zo de bewoners op de hoogte te houden. In 2011 is tevens een nieuwsbrief voor belangstellenden verschenen. Uit vele reacties blijkt dat deze gewaardeerd en gelezen wordt.
- Persberichten: Maandelijks persberichten over excursies, werkzaamheden of speciale gebeurtenissen rondom de gebiedsontwikkeling in het Drielandenpark.
- Informatiepaneel. Om mensen te informeren is in het gebied een infopaneel geplaatst. Daarnaast bestond de projectgroep van het overkoepelende, grensoverschrijdende Drielandenpark 10 jaar en schonken zij 2 essen. Deze essen zijn gepland door gedeputeerde Noël Lebens en wethouder Julliette Verbeek in september 2011.
- Welkomstbordjes. Om bezoekers van onze gebieden beter te informeren zijn bordjes bij de ingangen geplaatst, voorzien van de lokale gebiedsnaam en informatie over het project.
- Bewonersexcursie. Om bewoners te informeren over onze werkzaamheden en doelstellingen is in september een excursie gehouden. Die werd door 40 personen bezocht.
- Website. De ARK-website biedt actuele informatie over de gebiedsontwikkeling.
- Folder Drielandenpark. Een publieksfolder verscheen in het najaar van 2011.
- Filmpje over bewoners & gebiedsontwikkeling.

Ambitie 2012

- Continueren van het informeren en betrekken van bewoners en gemeente Vaals via nieuwsbrieven, excursies, persberichten, lezingen en excursies.
- Veldlesprogramma Wolfhaag. Groep 6, 7 en 8 van basisscholen in de regio kunnen deelnemen aan een veldles. In een voorbereidende presentatie op school maken de kinderen uitvoerig kennis met klimaatverandering en de rol die het omringende landschap speelt in het opvangen van de gevolgen ervan. Daarna gaan ze het veld in om de werking, maar vooral ook de rijkdom en pracht van deze klimaatbuffers te ontdekken en te ervaren.

Samen

IKL Limburg, LLTB, Provincie Limburg, gemeente Vaals, Dagblad de Limburger

Inzoomen

Limburg wilder dan je denkt!

Twintig weken aaneengesloten schreef Dagblad de Limburger met ARK een pagina over wilde soorten in de Limburgse achtertuin. Van publieksbekenden als otter, wolf en lynx tot minder bekende dieren als meerval, valse vleermuis, hazelmuis en boomkikker. Net als in de rest van Nederland, is in Limburg een spectaculaire opmars van wildernis gaande, waarin plek is voor bijzondere, bijna exotische diersoorten. Alle artikelen, met aanvullende foto's en filmpjes zijn terug te lezen op de website www.limburger.nl. De serie eindigde, op 17 maart 2012, met een prijsvraag waarmee een safari door de eigen provincie was te winnen.

Financiën

Financiering

Provincie Limburg, Ministerie van EL & I, INTERREG Vlaanderen Nederland en de Europese Unie, AHV, Ministerie I&M

Investeringsoverzicht onderdeel pMJP 31-03-2012 Kempen~Broek en Drielandenpark

De inkomsten die de uitgaven moeten dekken, bestaan uit de bijdrage van de Provincie Limburg, eigen bijdrage en co-financiering van derden. De nog niet uitgegeven gelden, worden verantwoord onder het bestemmingsfonds, welke gedurende de projectperiode worden uitgegeven conform de van te voren vastgestelde begroting.

Uitgaven

Grondaankoop/inrichting	€	7.484.000,00
Soortenbescherming	€	456.000,00
Communicatie	€	108.000,00
Landschap en cultuurhistorie	€	31.000,00
Toerisme/Recreatie	€	5.000,00
Structuurverbetering	€	47.000,00
	€	8.131.000,00

ARK Natuurontwikkeling

ARK is opgericht op 23 juni 1989 met als doel het op basis van natuurlijke processen ontwikkelen van natuur en landschap ten dienste van de samenleving.

Voor vragen over de gebiedsontwikkeling in Kempen~Broek en Drielandenpark kunt u contact opnemen met Ellen Luijks. ellen.luijks@ark.eu of 06 23 34 07 56.

Directeur: Wouter Helmer

Projectleider: Ger van den Oetelaar

Beheerder / voorlichter Kempen~Broek: Denis Frissen

Beheerder / voorlichter Drielandenpark: Anke Brouns

Communicatie: Ellen Luijks

Projectsecretaris: Liesje Floor

Veldlessen: Jobien Boonman

Boomkikker, veldlessen en Interregproject Habitat Euregio: Hettie Meertens

TaurOs: Leo Linnartz & Ger van den Oetelaar

Hazelmuis: Bram Houben & Leo Linnartz

Otter: Bram Houben

Dood doet Leven: Bart Beekers

Financiën: Gerard Beckmann

Rentmeesterskantoort van Soest bv

provincie limburg

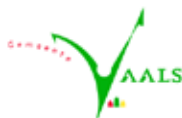
PLATTELAND
IN UITVOERING
Dat doen we samen!

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Europese Unie
Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Provincie Noord-Brabant

Tekst: Liesje Floor

Vormgeving: Ellen Luijks

Foto's: Bob Luijks (Natuurportret), Denis Frissen, Ellen Luijks,
Twan Teunissen (Allen ARK), Robin Kraaij (Biobeeld), Ruud Foppen,
Naill Benvie, David Dohnal, Erwin Christis

Illustraties: Jeroen Helmer (ARK)

Kaarten: Oolderadvies

Contact:

Postbus 21

6996 ZG, Hoog Keppel

www.ark.eu

Juni 2012

Projectgebied

In eigendom 31-12-2011

